

Cuprins

Cuvânt înainte	9
CAPITOLUL I	11
<i>Psihanatologia (Omul și moartea)</i>	11
CAPITOLUL II	33
<i>Omul și limitele vieții (O psihologie a extremelor și a depășirii)</i>	33
CAPITOLUL III	43
<i>Experiența psihologică a morții</i>	43
CAPITOLUL IV	63
<i>Persoana ca opțiune între viață și moarte (Balanta pulsionilor)</i>	63
CAPITOLUL V	79
<i>Moartea violentă (Agresivitatea, violența, tortura și cruzimea umană)</i>	79
CAPITOLUL VI	93
<i>Trupul sinucigașului</i>	93
CAPITOLUL VII	107
<i>Reprezentarea formelor morții (Modalitate de „a muri”)</i>	107
CAPITOLUL VIII	119
<i>Moartea și imaginarul (Ritualurile și miturile morții, somnul și visele)</i>	119
CAPITOLUL IX	133
<i>Suicidul ca „patologie simbolică”</i>	133

CAPITOLUL X.....	151
<i>Modalitatea de „a muri”</i> (Intervalul de trecere de la viață la moarte. De la Platon la R. Moody și E. Kubler-Ross) ...	151
CAPITOLUL XI	159
<i>Moartea și „cealaltă existență”</i>	159
CAPITOLUL XII	167
<i>Întoarcerea la viață și „statusul post-suicidar”</i>	167
CAPITOLUL XIII	179
<i>Voința de a muri</i> („Sinuciderea morală sau „morală sinuciderii”)	179
REFLECȚII ASUPRA PSIHOTANATOLOGIEI	195
<i>Bibliografie</i>	203

CAPITOLUL I

Psihotanatologia

(Omul și moartea)

Orice studiu despre moarte trebuie să reprezinte o analiză a acesteia. De regulă când se vorbește despre moarte aproape totul se concentrează pe formele de producere ale acesteia: crimă, suicid, accidente, boli cronice, bătrânețe etc. În toate situațiile formele morții sunt asociate unor cauze care le produc, moartea fiind etichetată „etiologic”, ca rezultat al acestora. Aceasta face ca înțelesul morții să se explice prin cauzele care o produc. Întemeiat pe respectul și grija protejării vieții, el este un punct de vedere etiologic care ne spune în mod obiectiv de ce s-a produs moartea, dar care nu ne poate spune niciodată ce este moartea. El reprezintă un discurs al justificării actului morții, care însă ne dă impresia că faptul în sine, moartea, este ocolit prin deplasarea tematicii într-un alt domeniu care pare a fi protejat strict de un tabu. Se discută numai constatarea actului morții, dar moartea ca fenomen în sine este neglijată sau (de ce nu am recunoaște?) nedorită, ea rămânând astfel în continuare inexplicabilă.

Studiul morții se deduce, cum am spus, din punct de vedere etiologic și nu fenomenologic sau ontologic. Deși face parte din istoria psihobiografică a fiecărei persoane, moartea este întotdeauna ca ceva care trebuie, pe cât este posibil, să fie ocolit, neglijat sau chiar scos/separat din „timpul vieții”. Neputând însă a fi exclusă sau ocolită, persoana umană plasează moartea nu ca pe un „sfârșit”, ci îi atribuie un „nou” început, cel al „vieții eterne” sau al acelei „life after life”. De fapt o modalitate de continuare a existenței, dar sub o altă formă și într-o altă temporalitate. Moartea este considerată ca un „act de trecere” dintr-o durată limitată (viața) într-o durată nelimitată a eternității. În felul acesta se realizează un raport dialectic între naștere și moarte. Ambele devin „momente” ale unui „început temporal”; nașterea ca început al vieții limitate, vremelnice și moartea ca început al vieții eterne, dincolo de limitele timpului. Se produce astfel o răsturnare. Viața mă închide într-un timp al duratei determinate, pe când moartea îmi oferă deschiderea nedeterminată a eternității.

Acest punct de vedere anulează ireversibilitatea perisabilității printr-o soluție a înțelegerii și acceptării temporalității, considerată ca durată a Persoanei¹. Dar, în același timp, înțelesul semnificației morții se va constitui paradoxal, într-o „ideologie explicativ-justificativă” a acesteia, ca necesitate a unui continuum al existenței individuale pe care Omul și-l dorește și în care speră că se va împlini.

Din acest punct de vedere, moartea nu mai reprezintă o închidere, un sfârșit ci ea devine o

---

¹ Viața este „durată”, pe când moartea este „eternă”.

condiție a eternității, un moment de legătură între „ce a fost” (trecutul) și „ce va fi” (viitorul). Făcând, în felul acesta, separația între trecut și viitor, moartea marchează sfârșitul și începutul timpului.

Orice discurs despre moarte se constituie ca o „ideologie” particulară despre Om și existența umană. Aceasta se construiește din două elemente cu caracter complementar: frica de moarte ca refuz și speranța continuității existenței ca acceptare, într-o altă formă a duratei. Frica de moarte trebuie înțeleasă ca neliniște pe care o dă grija, frământarea legată de pierderea vieții, iar speranța ca proiecție compensatoare a acestei pierderi ca o (re)-întoarcere a unei (re)-găsiri și a unei recuperări de sine. Cele două aspecte se concentrează asupra experienței morții (gândul de moarte, ideile și tentativele de suicid, boli cronice, actele criminale), ca „trăire afectivă” și ca „reprezentare mintală” în planul rațiunii. Totul va duce în final la o construcție mitico-ideologică despre moarte.

Fiind de neînțeles, moartea nu poate fi nici explicată și nici justificată. Ea nu poate fi însă nici oprită și nici desființată. Din acest punct de vedere se opune instinctului de conservare, „elanului vital”. Cel mai expus uzurii este trupul carnal. Din acest motiv continuitatea (supra)-viețuirii este rezervată Sufletului. Trupul nu știe, nu poate înțelege moartea. Cel care o simte și este frământat de perspectiva ei inevitabilă este Sufletul. Trupul carnal trăiește „schimbările” sale sub forma *durerii*, ca semnal al pericolului vital. Din acest motiv am putea asimila *durerea* trupească cu *frica* sufletească unei amenințări a existenței.

Eul personal este cel care prin conștiința de sine „trăiește” perspectiva propriei sale morți ca pe o sfâșiere dramatică. Trebuie să vedem în aceasta o anulare de sine, o disperare pe care o dă conștiința pierderii ireversibile de sine. Viața devine, în felul acesta, o condiție cauzală a morții, o „boală mortală” după S. Kierkegaard².

Există însă și un alt punct de vedere consolator științific, un alt model de explicare a vieții, a sensului acesteia și în final a Omului. Pentru N. Paulescu explicarea ne este dată de Fiziologie, în raportul de la *cauză* la *efect*. Omul apare ca un produs unic al unei „cauze prime” întrucât el este prin aceasta destinat unui „scop ultim” în lanțul evolutiv al formelor vieții. El este „împlinirea (creației) prin evoluție”. Omul se naște și trebuie să trăiască în vederea împlinirii unui scop superior care este viața³.

Ambele teorii, care se doresc a fi explicative, pun accentul pe experiența psihologică a morții, pe reprezentarea ei. În felul acesta se încearcă să se cuprindă într-o manieră explicativ-tematică unitară, prin psihotanatologie, problema vieții și a morții individului.

Psihotanatologia, deși își trage substanța din Medicină, este un comentariu filosofic, moral și psihologic al morții persoanei. A te interesa de moarte, a te preocupa problema propriei tale morți este echivalent cu a gândi la propriul tău destin, ca la un lucru firesc. Se anticipează, în felul acesta, perspectiva a „ceea ce va fi”.

Angoasele legate de moarte sunt cauzate de faptul că nimeni nu știe, și nici nu poate ști, ce

---

² S. Kierkegaard, *Traité du désespoir*.

³ N. Paulescu, *Traité de physiologie humaine*.

este moartea și nici ce-i va urma acesteia. Din aceste neliniști se construiesc numeroase „mituri consolatoare”, cum sunt cele cuprinse în *Cartea egipteană a morților*, *Cartea tibetană a morților*.

Dincolo însă de produsele imaginarului mistico-ontic, se profilează „argumentele experimentale” care pretind că explică factologic existența unei „vieți de după moarte”⁴.

Cele două puncte de vedere se întâlnesc întrucât ele își trag substanța din aceleași surse arhetipale ale duratei. Să ne oprim un moment asupra relațiilor dintre existență și timp. Ambele exprimă faptul de *a fi*.

Ideea morții este legată de perspectiva duratei individului. În mod intenționat nu am spus „timpul trăit” întrucât acesta desemnează o anumită formă a duratei. Durata presupune continuitatea unei prezențe în timp, prezență în care sunt reunite atât timpul trăit, cât și perspectiva continuității acestuia. În sfera acestui construct care este viața este asociată/inclusă, ca trăsătură dominantă, „plăcerea vieții”, cea care prin natura ei refuză moartea. *Post morte nulla voluptas*. Rezultă de aici faptul că „plăcerile vieții”, libertatea și voința de *a fi*, de *a face* și de *a avea* sunt blocate sau anulate de perspectiva morții. Cum poate fi învins/depășit acest obstacol? În două moduri: fie prin a lupta împotriva morții refuzând-o, fie prin a ne alia cu ea acceptând-o.

Spuneam că Filosofia și Morala au construit o anumită ideologie cu caracter de „așteptare” și de „pregătire” a morții. De ce să ne temem de moarte și să nu ne temem de naștere, care

---

⁴ Platon, *Republica X*; R. Moody, *Life after life*.

împotriva voinței noastre ne „asvârle” într-o viață plină de neprevăzut și despre care nimeni nu va ști vreodată de la început cum va fi și ce ne rezervă ca destin final.

Împăcarea cu moartea, acceptarea acesteia și/sau „jocul” cu aceasta sunt acte ale Eului prin care acesta încearcă să o experimenteze.

În ceea ce privește moartea, studiile sunt orientate în două direcții. O primă direcție, obiectivă, privește actul morții, cauzele și formele acesteia. O a doua direcție, de factură subiectivă, cu specific metodologic, psihologic și cultural-moral se referă la aspectul axiologic al vieții persoanei umane și este în conexiune cu semnificația culturală și normele etice care definesc și configurează natura umană.

Psihotanatologia se află plasată în centrul unei ideologii cultural-morale care se constituie sub forma unui *Discurs epistemic* în conexiune cu sfera *Culturii morții*. Să explicăm ce se înțelege prin *Cultura morții*.

Cultura morții (termen care ar putea fi atacat ca un aparent generator de confuzii) trebuie înțeleasă ca fiind ansamblul de atitudini și idei, acțiuni și conduite, organizate într-un „cadru epistemic violent” al sublimării violenței sub toate formele sale. Aceasta ar reprezenta latura dinamic-cauzală. Al doilea aspect este cel legat de „experiența sufletească a morții”. Dar cum moartea nu poate fi experimentată în act (decât în formele sale „ratate”, ca în cazul tentativelor de suicid), ea este experimentată ca idee trăită în sfera Imaginarului. Produsul elaborat de imaginar, cu caracter personal, de factură emoțională, mai mult sau mai puțin coerent se înfățișează ca un sistem ideologic în sfera „Imaginarului

colectiv” al unui grup social, specific unui anumit moment istoric dat. În felul acesta orice ideologie a morții concentrează, așa cum s-a spus deja, două aspecte: *concepția despre om și atitudinea față de moarte*. Ele diferă de la o societate la alta și de la o epocă istorică la alta. Asupra acestui aspect se va reveni.

Istoria cunoaște momente dramatice dominate de cultura morții: epidemii, foamete, secetă, războaie, acte de terorism, revoluție, asasinat politice etc.⁵ Acestea au pus serios, direct și pe o lungă perioadă de timp în discuție sensul vieții. În aceste situații anomice ale societății sensul vieții se pierde, fiind înlocuit cu moartea colectivă. În aceste condiții nu formele morții contează, ci sensul și cauzele ei. Atunci oamenii se întreabă „Cui se datoresc acestea?”. Răspunsul este cuprins în ceea ce am numit cultura morții.⁶

Cultura morții este generată și explicată/justificată, în mentalul colectiv, prin vinovăția colectivă a oamenilor. Ideea morții ca pedeapsă generează frică și dezorganizează comportamentul, relațiile interpersonale, sensibilitatea și actele oamenilor și în final felul lor de a gândi. Trebuie să vedem în aceste manifestări o formă particulară de „descărcare colectivă” a „pulsurilor agresive” în formele sublimite ale culturii, religiei și moralei ca modalități de „refugiu-compensare”.

Orice amenințare, individuală sau colectivă, pune în pericol viața. Aceasta declanșează o frică, ce se va transforma într-o stare de „teroare

---

⁵ M. Sendrail, *Histoire culturelle de la maladie*.

⁶ Tukidides, *Războiul peloponesiac*, II (Evenimentele de la Corcira).

colectivă” care este apoi convertită în „forme culturale”. B. Malinowski afirmă că orice „cultură începe cu reprimarea instinctelor”⁷. Pentru S. Freud cultura este rezultatul acțiunii unor „tabu-uri” (interdicții morale) și al unor acte de sublimare al pulsionilor⁸. P. P. Negulescu face referire la următoarele mecanisme: pornirile afective, factorii inhibitori, nivelul sensibilității și sublimarea⁹.

Epuizarea prin uzură a normelor morale, care mențin echilibrul maselor ca „datorie de împlinit din respect pentru lege”, dispăre (I. Kant). Dispar modelele pozitive și aceasta favorizează proliferarea modelelor negative ale violenței și a actelor extreme ale acesteia, cruzimea etc.¹⁰

Absența cenzurii morale și înlocuirea ei cu conștiința perversă favorizează eliberarea pulsionilor primare. Violența generalizată devine simptomul social/colectiv al unei profunde crize psihoculturale și morale, care va configura, ceea ce am numit mai sus, cultura morții.

În această situație omul nu se va mai putea recunoaște pe sine însuși și nici nu va mai putea înțelege Lumea sa. Urmează, în cazul acesta, în mod firesc întrebarea: „Ce este viața?”, „Care este rostul ei?” și în final cea mai tulburătoare întrebare: „Merită să mai trăiești?”. Este de la sine înțeles că omul crizei cultural-morale este dominat de ideea morții ca pericol¹¹.

---

⁷ P. Malinowski, *La sexualité et sa répression dans les sociétés primitives*.

⁸ S. Freud, *Totem et tabu*.

⁹ P. P. Negulescu, *Geneza formelor culturii*.

¹⁰ A. Mitscherlich, *L'idée de pax et l'agressivité humaine*.

¹¹ J. Delumeau, *Frica și Occidentul*.